

Turkije-Turks

Leer- en werkboek

Deel II

Tonyukuk Ersoy
Petra van Dongen

Turkije-Turks

Leer- en werkboek

Deel II

Tonyukuk Ersoy

Petra van Dongen

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Les 1: De verleden tijd $-D\acute{I}$	8
De meervoudsvorm $-lEr$ als lijdend voorwerp	9
Persoonsuitgangen type 2	9
Verjaardagen	13
Les 2: De vragende en ontkennende vorm van $-D\acute{I}$	14
De ontkennende vragende vorm van $-D\acute{I}$	18
Les 3: <i>İnsan vücudu</i> – Het menselijk lichaam	21
Klinkeruitval	22
Naamwoordgroep van kwalificatie	24
Les 4: De combinatievorm $-İyor$ en $-D\acute{I}$	30
De achtervoegsels $-l\acute{I}$ en $-s\acute{I}z$	33
De Republiek Turkije	36
Les 5: De verleden tijd van het koppelwerkwoord zijn $-(y)D\acute{I}$	37
De vragende vorm van $-(y)D\acute{I}$	38
De ontkennende vorm van $-(y)D\acute{I}$	39
De ontkennende vragende vorm van $-(y)D\acute{I}$	40
Les 6: Achterzetsels	43
Het achterzetsel <i>ile</i>	45
De persoonsuitgang $-lEr$	46
Het achterzetsel <i>için</i>	48
Het achterzetsel <i>gibi</i>	50
De achterzetsels $-(y)E kadar / değın / dek$	52
Het leenwoord <i>ya</i>	55
Les 7: De toekomstige tijd $-(y)EcEK$	57
De vragende vorm van $-(y)EcEK$	60
De ontkennende vorm $-(y)EcEK$	61
De ontkennende vragende vorm van $-(y)EcEK$	63
<i>Canı istemek / çekmek / sıkılmak</i>	65
Les 8: De toekomstige tijd van het koppelwerkwoord ‘zijn’: <i>olmak</i>	66
De combinatievorm $-(y)EcEK + -D\acute{I}$	69
Het Ayasofya Museum	73
Les 9: De aanvoegende wijs $-(y)E$	74
De gebiedende wijs $-s\acute{I}n/-s\acute{I}nEr$	76
Les 10: <i>Ailemiz ve yakınlarımız</i> – Ons gezin en onze familieleden	83
<i>Değil</i>	88

Les 11: De brede tijd $-(E/\dot{I})r$	90
Nasreddin Hoca	96
Les 12: De ontkennde vorm van de brede tijd $-mEz$	97
De ontkennde vragende vorm van de brede tijd	98
De combinatie $-(E/\dot{I})r + -mEz$	100
De combinatievorm brede tijd en $-D\dot{I}$	101
Les 13: Trappen van vergelijking	104
<i>Ara</i>	110
<i>Pek</i>	113
Les 14: Het achtervoegsel $-l\dot{I}K$	114
Gelijkenissen	119
Ali Baba'nın Çiftliği	122
Les 15: <i>Hayvanlar</i> – Dieren	123
Het verkleiningsachtervoegsel $-C\dot{I}K$	125
<i>Önce</i> en <i>sonra</i>	128
Les 16: De mogelijkheidsvorm $-(y)Ebil$	129
De vragende vorm van $-(y)Ebil$	131
Les 17: De ontkennde vorm van $-(y)Ebil$	136
De ontkennde vorm $-(y)EmE$	137
De vragende vorm van $-(y)EmE$	139
Les 18: <i>Yönler</i> – Richtingen	144
<i>Niçin</i> , <i>Neden</i> en <i>Niye</i>	145
De T van KeTÇaP	148
Les 19: Het wederkerend voornaamwoord <i>kendi</i>	150
Onbepaalde voornaamwoorden	152
Turkse instrumenten	157
Les 20: $-ki$ en ki	158
Herhalingsoefeningen	163
Vertalingen lees oefeningen	192
Antwoorden oefeningen	197
Antwoorden herhalingsoefeningen	214
Overzicht grammatica	221
Woordenlijst Turks-Nederlands	231
Woordenlijst Nederlands-Turks	240
Register	250
Geraadpleegde literatuur	251
Geraadpleegde internetsites	252

De achtervoegsels *-İİ* en *-sİz*

In het eerste deel hebben we het achtervoegsel *-İİ* behandeld in de betekenis van herkomst-aanduiding (*Hollandalı* = Nederlander). Het heeft echter meerdere betekenissen. Het betekent namelijk ook ‘met’. Het tegengestelde van *-İİ* is *-sİz*, wat ‘zonder, vrij van, on-’ of ‘-loos’ betekent. *-İİ* en *-sİz* komen meteen achter het zelfstandig naamwoord en maken er een bijvoeglijk naamwoord van:

<i>tuz</i>	= zout	<i>tuzlu</i>	= met zout, gezouten
		<i>tuzsuz</i>	= zonder zout, ongezouten, zoutloos
<i>yağmur</i>	= regen	<i>yağmurlu</i>	= met regen, regenachtig
		<i>yağmursuz</i>	= zonder regen
<i>gözlük</i>	= bril	<i>gözlüklü</i>	= met bril, gebrild
		<i>gözlüksüz</i>	= zonder bril

Woorden met *-İİ* of *-sİz* kunnen zowel bijvoeglijk als zelfstandig worden gebruikt. Bijvoeglijk gebruikte vormen zien er als volgt uit:

<i>evsiz kişi</i>	de dakloze persoon
<i>göbekli adam</i>	de man met een buikje
<i>sarı saçlı kız</i>	het blonde meisje (het meisje met blonde haren)
<i>üç odalı ev</i>	het huis met drie kamers
<i>on dört numaralı tramvay</i>	de tram met nummer veertien
<i>‘Küçük Prens’ adlı kitabı okudum.</i> Ik heb het boek met de naam ‘De Kleine Prins’ gelezen.	

Zelfstandig gebruikte vormen zijn bijvoorbeeld:

<i>Hava bugün yağmurlu.</i>	Vandaag is het weer regenachtig.
<i>Çorba çok tuzlu.</i>	De soep is erg zout.
<i>Çiçekler kokusuz.</i>	De bloemen zijn geurloos.

N.B. het achtervoegsel *-sİz* kan ook achter persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt:

<i>bensiz</i> – zonder mij	<i>bizsiz</i> – zonder ons
<i>sensiz</i> – zonder jou	<i>sizsiz</i> – zonder jullie /zonder u
<i>onsuz</i> – zonder hem/haar	<i>onlarsız</i> – zonder hen

Let op: het achtervoegsel *-İİ* kan niet achter persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt. Voor ‘met’ gebruik je bij persoonlijke voornaamwoorden het achtervoegsel *ile* (zie les 6).

☞ *-İİ* en *-sİz* kunnen niet achter het meervoudsachtervoegsel *-İEr* komen. Je kunt dus niet zeggen: *mumlarlı pasta* - ‘de taart met kaarsen’ of *tekerleklersiz araba* - ‘de auto zonder wielen’. In dat geval laat je *-İEr* weg: *mumlu pasta*, *tekerleksiz araba*.

☞ Wanneer *-İİ* en *-sİz* achter een naamwoordgroep van kwalificatie komen, dan vervalt de bezitsuitgang *-(s)İİ(n)*:

<i>iki yatak odalı ev</i>	een huis met twee slaapkamers
<i>sırt çantalı çocuk</i>	een kind met een rugtas
<i>güneş gözlüksüz gezgin</i>	een toerist zonder zonnebril
<i>yüzme havuzsuz otel</i>	een hotel zonder zwembad

Het achterzetsel *gibi*

Een ander achterzetsel is *gibi*. De betekenis hiervan is ‘als, zoals, net zoals’:

Bebek gibi ağlıyorsun.

Je huilt als een baby.

Ay gibi güzelsin.

Je bent zo mooi als de maan.

Dedemin evi Ali Baba'nın çiftliği gibiydi.

Het huis van mijn opa was als de boerderij van Ali Baba.

☞ Als *gibi* wordt gebruikt na het woord *kim* of een aanwijzend of persoonlijk voornaamwoord (behalve *onlar*), dan krijgt dat naamwoord de uitgang van de tweede naamval:

<i>kimin gibi</i>	zoals wie
<i>benim gibi</i>	zoals ik
<i>senin gibi</i>	zoals jij
<i>onun gibi</i>	zoals hij/zij/het
<i>bizim gibi</i>	zoals wij
<i>sizin gibi</i>	zoals jullie/u
<i>onlar gibi</i>	zoals zij

De aanwijzende voornaamwoorden krijgen alleen in het enkelvoud de tweede naamval:

<i>bunun gibi</i>	zoals deze, dit
<i>şunun gibi</i>	zoals die, dat
<i>onun gibi</i>	zoals die, dat
<i>bunlar gibi</i>	zoals deze (dingen)
<i>şunlar gibi</i>	zoals die (dingen)
<i>onlar gibi</i>	zoals die (dingen)

Senin gibi kimse yok.

Er is niemand zoals jij.

Hiçbir yerde bunun gibi bir şey görmedim.

Ik heb nergens iets zoals dit gezien.

☞ Een andere manier waarop *gibi* wordt gebruikt is bij niet nader aangeduide tijdstippen, in de betekenis van ‘rond, ongeveer’:

Saat yedi gibi oradayız.

We zijn rond zeven uur daar.

✍ **Oefening 36:** Vertaal de onderstaande zinnen naar het Nederlands

1. Arı gibi çalıştık.
2. Barış dersi öğretmen gibi anlatıyor.
3. Sizin gibi ben de karşılaşmayı beğenmedim.
4. Kahve ve çay gibi sıcak içecekler için fincan kullan.
5. Uğur, erkek kardeşi gibi çalışkan.

Les 9: De aanvoegende wijs $-(y)E$

We hebben al gezien dat in het Turks werkwoorden veel meer vormen kunnen aannemen dan in het Nederlands. In het Nederlands gebruiken we vooral hulpwerkwoorden om extra betekenissen aan een werkwoord te geven, terwijl in het Turks gebruik gemaakt wordt van achtervoegsels die volgens een vaste volgorde achter de stam worden geplaatst.

In deze les wordt het achtervoegsel voor de zogenaamde aanvoegende wijs (conjunctief) $-(y)E$ behandeld. De aanvoegende wijs komt in het Nederlands bijna niet meer voor, eigenlijk alleen nog in vaste uitdrukkingen:

- aansporing: Laten we gaan.
- aanwijzing: Men neme twee eetlepels suiker (in recept).
- toegeving: Het zij zo.
- voornemen: Laat ik eens een taart gaan bakken.
- wens: Lang leve de jarige.

Daarnaast komt de vorm ook in religieus taalgebruik voor.

☞ De vervoeging van $-(y)E$ is onregelmatig. In de praktijk worden tegenwoordig alleen de 1e persoon enkelvoud $-(y)Ey\dot{I}m$ en de 1e persoon meervoud $-(y)E\dot{I}m$ gebruikt.

Voor degenen die erin geïnteresseerd zijn, staan hieronder in schema alle vormen van de werkwoorden *almak* en *gelmek* vervoegd in de aanvoegende wijs. De klemtoon ligt op de lettergreep $-(y)E$.

1e persoon enkelvoud	$-(y)Ey\dot{I}m$	alayım	geleyim
2e persoon enkelvoud	$-(y)Es\dot{I}n$	alasıın	gelesin
3e persoon enkelvoud	$-(y)E$	ala	gele
1e persoon meervoud	$-(y)E\dot{I}m$	alalım	gelelim
2e persoon meervoud	$-(y)Es\dot{I}n\dot{I}z$	alasıınız	gelesiniz
3e persoon meervoud	$-(y)E\dot{I}Er$	alalar	geleler

Nogmaals, in de praktijk worden tegenwoordig alleen de eerste persoon enkel- en meervoud gebruikt. De 2e persoon enkel- en meervoud $-(y)Es\dot{I}n$ en $-(y)Es\dot{I}n\dot{I}z$ zijn bijna volledig komen te vervallen en zijn grotendeels vervangen door de gebiedende wijs. Deze vormen zijn hier wel opgenomen, maar er wordt niet verder op ingegaan.

De 3e persoon enkelvoud $-(y)E$ is verouderd en komt eigenlijk alleen nog voor in een aantal vaste uitdrukkingen, zoals:

Kolay gele. Succes! *Uğurlar ola.* Veel geluk!

Omdat de aanvoegende wijs in het Nederlands weinig gebruikt wordt, zijn er meerdere mogelijkheden voor de vertaling ervan. Afhankelijk van wat de spreker uit wil drukken, kunnen de hulpwerkwoorden 'laten', 'moeten' en 'mogen' worden gebruikt.

In de vragende vorm gebruik je 'zullen'.

Gazeteyi bana ver. Bir okuyayım. Geef de krant aan mij. Laat ik (hem) eens lezen.
Sana çay getireyim mi? Zal ik je thee brengen?

De vorm wordt ook gebruikt in vaste uitdrukkingen, zoals:

Ne bileyim! Weet ik veel!

Les 14: Het achtervoegsel **-İİK**

Net zoals in het Turks kennen we in het Nederlands ook achtervoegsels die aan hoofdwoorden worden toegevoegd waardoor een nieuw woord ontstaat:

-dom	rijkdom, heldendom
-heid	waarheid, bereidheid
-ling	leerling, kloosterling
-ist	pianist, violist
-ier	scholier, tuinier
-waarts	voorwaarts, zijwaarts

Een achtervoegsel dat in het Turks veel wordt gebruikt om dergelijke woorden te maken is **-İİK**. Het kan achter bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden worden geplaatst. De betekenis van het nieuwe woord wordt bepaald door het hoofdwoord waaraan het achtervoegsel is toegevoegd.

1. Vorming van abstracte zelfstandige naamwoorden (deze woorden zijn niet te zien of te voelen of bestaan niet echt)

<i>güzel</i>	mooi	<i>güzellik</i>	schoonheid
<i>hasta</i>	ziek	<i>hastalık</i>	ziekte
<i>uzman</i>	deskundige	<i>uzmanlık</i>	deskundigheid
<i>yorgun</i>	moe	<i>yorgunluk</i>	vermoeidheid

2. Betekenis: ‘geschikt voor’, ‘bedoeld om’

<i>bayram</i>	feest(dagen)	<i>bayramlık</i>	feest-, voor de feestdagen
<i>göz</i>	oog	<i>gözlük</i>	bril
<i>kira</i>	huur	<i>kiralık</i>	te huur
<i>satmak</i>	verkopen	<i>satılık</i>	te koop
<i>tuz</i>	zout	<i>tuzluk</i>	zoutvaatje
<i>yaz</i>	zomer	<i>yazlık</i>	zomer-

3. Betekenis: ‘voor de duur van’

<i>gün</i>	dag	<i>günlük</i>	dagelijks
		<i>iki günlük gezi</i>	een tweedaagse reis
<i>ay</i>	maand	<i>aylık</i>	maandelijks
		<i>üç aylık bebek</i>	een baby van drie maanden

4. Betekenis: ‘ter waarde van’, ‘ter grootte van’

<i>kişi</i>	persoon	<i>tek kişilik oda</i>	een kamer voor één persoon
<i>kuruş</i>	cent	<i>elli kuruşluk sakız</i>	kauwgum ter waarde van 50 cent
<i>adım</i>	voetstap	<i>iki adımlık yer</i>	een plek op korte afstand (lett.: op twee voetstappen)

5. Betekenis: ‘functie’, ‘vak’

<i>danışman</i>	adviseur	<i>danışmanlık</i>	het vak van adviseur
<i>gazeteci</i>	journalist	<i>gazetecilik</i>	journalistiek

Woorden die eindigen op het achtervoegsel **-İİK** kunnen ook een achtervoegsel krijgen:

<i>gözlük</i>	bril	<i>gözlüğüüm</i>	mijn bril
<i>gözlükçü</i>	opticien	<i>gözüksüz</i>	zonder bril
enz.			

Les 16: De mogelijkhedenform –(y)Ebil

Het achtervoegsel –(y)Ebil is te vertalen met ‘kunnen’, ‘in staat zijn’ of ‘mogen’. Dit achtervoegsel wordt ook wel de mogelijkhedenform genoemd. Het komt meteen na de werkwoordstam. De *E* van dit achtervoegsel is 2-vormig, maar –bil is onveranderlijk.

<i>koşmak</i>	rennen	<i>koşabilmek</i>	kunnen rennen
<i>ödemek</i>	betalen	<i>ödeyebilmek</i>	kunnen betalen
<i>yürümek</i>	lopen	<i>yürüyebilmek</i>	kunnen lopen

☞ Het achtervoegsel drukt een modaliteit uit: het voegt een betekenis toe aan het werkwoord. Maar het drukt geen tijd uit. Daarom volgt na –(y)Ebil **altijd** een achtervoegsel van tijd zoals –İyor, –Dİ, –(y)EcEK of –(E/İ)r. De volgorde van de achtervoegsels is:

stam + –(y)Ebil + achtervoegsel van tijd + persoonsuitgang

Afhankelijk van het gebruik van de vorm –(y)Ebil zijn er verschillende mogelijkheden voor de vertaling. Bij losse zinnen kan dit tot verwarring leiden, maar uit de context zal altijd duidelijk zijn wat er precies wordt bedoeld. De meest voorkomende combinatie is die met de brede tijd. De overige tijdsvormen komen voor in specifieke gevallen.

Hieronder worden de verschillende mogelijkheden aan de hand van voorbeelden uitgelegd.

1. –(y)Ebil + –İyor

Met deze combinatie wordt ‘kunnen’ in de zin van ‘in staat zijn om’ uitgedrukt.

Duyabiliyorum.

Ik kan (het) horen. (Bijvoorbeeld een slechthorende die in staat is te horen.)

Uçağı görebiliyorum.

Ik kan (op dit moment) het vliegtuig zien. Ik ben in staat om het vliegtuig te zien.

Deze vorm kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: –(y)Ebil + –İyor + –Dİ

Güçlükle kalkabiliyordun.

Hij kon met moeite opstaan.

2. –(y)Ebil + –Dİ

Deze combinatie wordt gebruikt voor de verleden tijd (voltooid tegenwoordige tijd) van ‘kunnen’.

Pantolonu alabildin mi?

Heb je de broek kunnen kopen?

Trene yetişebildiler mi?

Hebben ze de trein kunnen halen?

Tutabildi.

Hij kon het vasthouden. (Hij was in staat om het vast te houden.) / Hij heeft het kunnen vasthouden. (Het is hem gelukt om het vast te houden.)

3. –(y)Ebil + –(y)EcEK

Deze combinatie wordt gebruikt voor de toekomstige tijd van ‘kunnen’.

Onları bulabileceğiz.

Wij zullen hen kunnen vinden. (Het zal ons lukken om hen te vinden.)

Annen gibi yemek yapabilecek mi?

Zal zij kunnen koken zoals jouw moeder?

Deze vorm kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: –(y)Ebil + –(y)EcEK + –Dİ

Artık okula gidebilecekti.

Hij zou eindelijk naar school kunnen gaan.

4. $-(y)Ebil + -(E/\dot{I})r$

De combinatie van $-(y)Ebil$ met de brede tijd is – zoals al eerder vermeld – de meest voorkomende combinatie.

Olabilir.

Dat kan. Het is mogelijk.

Otobüs her an gelebilir.

De bus kan ieder moment komen.

Gidebiliriz.

We kunnen gaan.

Deze combinatie kan ook gebruikt worden voor het uitdrukken van een mogelijkheid of ‘mogen’.

İçeri girebilirsin.

Je kunt (mag) naar binnen komen.

Buraya oturabilirsiniz.

U kunt (mag) hier gaan zitten.

Ook bij beleefde vragen wordt de combinatie van $-(y)Ebil$ met de brede tijd dikwijls gebruikt:

Bardağı uzatabilir misin?

Kun je het glas aangeven (aanreiken)?

Şekeri bana verebilir misiniz?

Kunt u mij de suiker geven?

İki çorba alabilir miyiz?

Mogen wij twee soep? (Lett. Kunnen wij twee soep nemen?)

Deze combinatie kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: $-(y)Ebil + -(E/\dot{I})r + -D\dot{I}$

Uğrayabilirdi.

Hij had langs kunnen komen (namelijk als hij dat had gewild). (Er bestond een mogelijkheid dat hij langskwam.)

☞ Het hele werkwoord (infinitief) in combinatie met *için* betekent ‘om te’.

Türkiye’ye girebilmek için vize almalısın.

Om Turkije binnen te komen moet je een visum kopen.

Tramvaya yetişebilmek için hemen çıkmalıyız.

Om de tram te kunnen halen moeten we meteen vertrekken.

De vragende vorm van $-(y)Ebil$

Hierboven is uitgelegd dat na $-(y)Ebil$ altijd een achtervoegsel van tijd zoals $-\dot{I}yor$, $-D\dot{I}$, $-(y)EcEK$ of $-(E/\dot{I})r$ volgt. De vragende vorm van $-(y)Ebil$ volgt de grammaticaregels van het betreffende achtervoegsel van tijd. Bij de verschillende tijdsvormen zijn al voorbeelden van vraagzinnen gegeven.